

## ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

### ՀԱՐԱՆ - ԱՓՐԻԿԱՅՈՒՄ

Բաւլէրը, շեկփ. 30-ին գրաւեց Տուզելա գետի հարաւայի ափը:

Լոնդոնի Սիգիի կազմակերպած կամաւորների զուեյը, 500 հոգի, լուեւ. 1-ին (13) ուղևորեց Հարաւ-Աֆրիկա: Կամաւորները ստանում են Լոնդոնի քաղաքացու իրաւունք:

Պաշտօնապէս հաշորդում է որ շեկփ. 25-ին, Լէշիմիթի վրայ լար-ձակման ժամանակ անգլիական օֆիցէրներից սպանւած են 14, վիրաւորւած 27, ստորին զինւորներից սպանւած 135 և վիրաւորւած 214 մարդ: Վեր-քերից մնաւ մարքիղ Գիլֆորէնի աւագ որդին՝ Կոմս Դաւն: Բուրերը կորցրին 26 սպանւած և 177 վիրաւոր:

Գեն. լորդ Մէրուէնի հեծեալ զօրաբաժինը, Ն. Կոմ. լուեւարի 1-ին սկսեց հետախուզութիւններ կատարել ու վերադարձաւ բանակը 11-ին: Նա անցել էր Օրանժեան հանրապետութեան սահմանը և 25 անգլ. մղոն առաջ գնացել:

Գեն. Բուշ մի զօրաբաժնով շեկփ. 25-ին գրաւեց Չաադայանդրիֆ Օրանժեան հողի վրայ (հանրապետութեան արևմտեան կողմում): Սա առա-ջին շէպքն է, որ անգլիացիք բուրերի երկիրներում որ և է կէտ են գրա-ւում, ներկայ պատերազմի ժամանակ:

Օրանժեան գեն. Լուկա Մէլլէր եկաւ Կոլէնգո:

Մէֆկինգի մի քանի ամբուսթիւններ խորտակում են բուրերը:

Գնշապ. Պորթլըր անդադար ուժրակոծում է բուրերին, որոնք ամուր-շիբք են բռնել Կոլսթէրգի և Սլինգէրնֆոնտէնի միջև:

Բաւլէրի զօրքերը, բաժանւած երեք մեծ բանակների, գետեղւած են Տուզելա գետի հարաւային կողմում:

Իւլեսթուրգի մօտ լուեւ. 3-ին կռիւ, որ անգլիայիներից սպանւե-ցին 7 հոգի, վիրաւորեցան մի կապիտան և 5 զինուոր:

Բաւլէրի զօրքերից լուեւ. 6-ին դաշտապին թնդանօթները և Լէլտլ-տոնի ջոկատը անցան Տուզելա գետը Պոտլիտէրս-դրիֆտի մօտ. բուրերի շիբքը ուժրակոծելու միջոցին ժամանակաւոր կամքով գետի անցաւ գեն.

Ուորրէն, որի աջ թևի հանդէպ բուրերը շրապով ամրութիւններ են կառուցանում, և Սպիրոնսկոպի ուղղութեամբ ամուր զիրք բռնեց,

Յունարի սկզբից Ծրէրից և Զիւնէլից սկսեց անգլիացոց առաջ-խաղացութիւնը Լէշիսմիթը ազատելու համար։ Այդ առիթով գնն. Բուլլէրը մի հրաման լադարարեց, որ սկսում է այսպէս. «Մենք գնում ենք ազատելու Լէշիսմիթում փակած մեր ընկեռներին։ Յետ գնալ չի կարելի. և ճախագողացնում եմ, որ սպիտակ շրջակը չպէտք է անպատման կերպով ընդունել իբր անձնատուր լինելու նշան»։

Բուրերը քանդում են երկաթուղային կամուրջներն ու ջրանցքները Շոէնստրոգի և Կրինգոօթէի մէջտեղում 11 1/2 անգլ. մղոն դարածութեան վրայ։

Դենդոնալդը (անգլ.) կռւից լեռոյ գրաւեց մի քանի բլուրներ և բանակեց այնտեղ։ Բուրերը կորցրին սպանւած և վիրաւորներով 21 մարդ, և 15 հոգի գերի ընկան։

Անգլիայում պարտադրութիւններ են տեսնում ութերորդ զօրաբաժին յիշելու Հարաւ-Աֆրիկա։

(Հիւս. Ամերիկայի սենատում Հիլը, որը սակալն բարեկամ է Անգլիային, ճառ է խօսում Անգլիայի ձգտումների շէմ կործանել բուրերի հանրապետութիւնը)։

Բուրերը, որպէս հաշւում էին անգլիացիք լուսարի սկիզբները, մինչև այդ ժամանակ կորցրել էին 6.425 մարդ թէ սպանւած և թէ վիրաւորւած։

(Պորտուգալական կառավարութիւնը պաշտօնական տեղեկութիւն տրացաւ Լէրէնցօ-Մարքէզից, թէ բուրերը խախտեցին պորտուգալական չեզոքութիւնը և զօրքով Ումբալից անցան Ռոշեզիա պորտուգալական երկրի միջով)։

Գնն. Ուորրէնի պարտութիւնը, Յունւ. 9 (21)-ից գնն. Ուորրէնը (Բուլլէրի զօրքերից) լարձակում գործեց Սպիրոնսկոպ տեղի վրայ։ Անդլացիք խոշոր պարտութիւն կրեցին, որի մասին Բուլլէրը հեռագրեց պատերազմական մինիստրին լուսարի 13 (25) այսպէս. «Յաւելով պէտք է հաղորդեմ որ, ինչպէս տեղեկացաւ ես այսօր առաւօտեան, Ուորրէնը շորեքաթի գիշերը սորպած էր թողնել Սպիրոնսկոպը»։ Յունւ. 15-ին Բուլլէրը աւելի մանրամասն հեռագրեց այսպէս. «Ուորրէնը հալածեց թշնամուն և զրաւեց այն լեռնային դափարակի հարաւային բարձրութիւնները, որ ձգւում են մինչև Ակոտն Գոմու թշնամու ամուր զիրքը շատ մօտիկ էր և ղեկեղած էր ցածրադիր բլուրների մի շարքի վրայ։ Ուորրէնի զիրքը աչնայիսին էր որ անկասկած նորան պահել կարելի էր. բայց անպէտք էր լարձակողական շարժման լեռագալ ընթացքի համար, որովհետև նորա հարաւային զառիվալները չափազանց թեք էին և, բացի ալդ, Ուորրէնը իւր թնդա-



դասխանեց ան կողմն, որով ես հրաւիրեցի նորան շիմաշրել հարաւաֆրիկական հանրապետութիւններէ ներս խոժեղուն մեր գաղութներէ սահմաններէ մէջ: Իմ ղինւորներէ, նաւատորմներէ և ծովալին հետեակ զօրքէ հերոսութիւնը համապարտասխան եղաւ մեր ղինւորական պարմութեան ազնիւ աւանդութիւններէն: Սրտի խորքից ցաւում եմ անբան թանկադին կեանքերի կորուստի համար, որոնք զոհ բերեցին հայրենիքին: Բաւց և անպէս հպարտութեամբ և մեծ բաւականութեամբ տեսնում եմ իմ հպատակներէ հայրենասիրութիւնը, որոնք կաշուութեան բոլոր մասերից եկան մասնակցելու պետութեան շահերի միաջան պաշտպանութեանը: Ես հաւատացած եմ որ ունան չի լինի ան լուր, որ ես շնելով հպատակներէ վրա, նորից հրաւիր եմ կարգում շարունակելու իրենց ջանքերը քանի շեռ կաշուութեան պահպանման և Հարաւ Աֆրիկայում նորա բարձրագոյն իրաւունքների հատարման համար մշտը պատերազմը չի վերջացած: Ապա ճառի մէջ թագուհին գովում է դաշթականական զօրքերի քաջութիւնը, որ ցոյց տւին նոքա Հարաւ-Աֆրիկայում: Նա արացել է Հնդկաստանի ցեղապետներից բազմաթիւ առաջարկութիւններ կաշուելու կարգադրութեան տակ շնելու իրենց զօրքերը և նիւթական միջոցներ Հարաւ-Աֆրիկայէ պատերազմի համար: Զինւորական վարկը պատերազմը շարունակելու համար պէտք է մեծապէս ընդարձակել: Թագուհին լուս ունի որ ամաւնքների ժողովը առանց տարանելու կը համաձայնի ան բոլոր ծախքերին, որոնք հարկաւոր են մի մեծ պետութեան պաշտպանութեան համար: Ի նկատի առնելով ան հանգամանքը որ ուրիշ մի քանի պետութիւններ ուժեղացնում են իրենց ծովալին ուժերը: Համաւնքների ժողովը չի հրաժարել, ի հարկէ, հոգալ որ ֆլոտը և ափերի պաշտպանութիւնը շրջեն ցանկալի բարձրութեան վրա, թէպէտ և ալ չնոր ջանքեր և զոհեր պահանջէ ազգից:

Նոյն գահական ճառը կարդացեց նաև լորդերի ժողովում, ուր Սալիսբորին շատապարտեց նոցա, որոնք 1881 և 1884 թականներին սորորագրեցին շաշնագրերը և անւանեց նոցա Տրանսվալի ղինաւորման մեղաւորներ: (Այն ժամանակ գործում էր լիբերալ կուսակցութիւնը և Գլադսթոնը առաջին յինիստր էր): «Մենք պէտք է միանանք, ասաց նա, որ շուրս գանք կատարեալ սորորացման դրութիւնից, որ լի է վրանգներով: Եթէ մենք մեր մանր հաշիւները չենթարկենք կաշուութիւնը պաշտպանելու մեծ պարտաւորութեանը՝ ան ժամանակ կարող է պատահել որ մենք աւելի վրանգաւոր դրութեան մէջ ընկնենք, որով անշուշտ կը նսեմանալ պետութեան փաւը և գոյցէ նոյն իսկ վրանգի նորա ամբողջութիւնը:—Ընդդիմադիր կուսակցութիւնից Նէմէլ-Բաննիմանը ճառ խօսեց, որի վերջաբանութեան մէջ լայտնեց. «Եթէ մինիստրները անցեալ ամառ արդէն պատերազմը անխուսափելի ին համարում և անուամենայնիւ շարունակում էին բանակցութիւններ վարել անպէս լինպէս նոքա անում էին, պէտք էր նոյն»

շուրս վաճառել մինխտորութիւնից։ Հարցի լուծեան մէջ, որի վերաբերմամբ նոքա չէին համաձայնում Տրանսվալի հետ, չկար մի աշնայիսի բան, որ արշարացնէր պատերազմը կամ պատերազմի պատրաստութիւններ տեսնելը։ Պատմութեան մէջ չի պատահած յրանից էլ աւելի ծածաշնչի հասկացութիւն հաղաւթորդի մասին, յրանից էլ աւելի կատարեալ սխալ հաշիւների մէջ։ Եթէ զինուորական մինխտորութեան տեղեկատու բաժանմունքը ոչինչ չգիտէր—շա շատ ծանր բան էր։—Մինխտոր Բալֆոր ասաց. «Բաներմանի խօսքերը ես բացատրում եմ այս մտքով որ նոցա մէջ պարունակուած է կառավարութեանը օգնելու խոստում (պատերազմը շարունակելու համար), կամ աւելի եռանդուն օգնութեան խոստում, եթէ նա լանձն կառնի կառավարութեան շնկը, ան է խոստում պատերազմը վարել աւերան ժամանակ, մինչև որ ներս խուժուի թե՛ մշի. բայց Բաններմանը հրաժարում է աշնայիսի լալտարարութիւնից, որից երևար, որ եթէ նա հնարաւորութիւն ունենար մասնակցելու Անգլիայի վիճակը կարգադրելու գործի մէջ, նա կերթար ան ճամբով, որ կը տայ Անգլիային կատարեալ գերիշխանութիւն ամբողջ Հարաւ-Աֆրիկայի վրայ, (...) Եթէ ներկայ կառավարութիւնը չի վազելու համալնքների ժողովի փորձութիւնը և եթէ երկիրը կը միանայ այդ շարտորութեանը, ան ժամանակ ես պարտաւորուած եմ օգնութեան գալ իւրաքանչիւր կառավարութեան, որին կաջուրի պատերազմը իւր վախճանին բերելու կառավարութիւնը ոչ մի դէպքում չի փորաւորութիւն չունի ծածկելու տեղի ունեցած սխալները և երբէք խաղաղութիւն չի առաջարկի, մինչև որ բանը չընացնէի աշնայիսի խաղաղութեան, որը հաստատուն պտու ներ կը բերի։— Պահպանողական կուսակցութիւնից առաջարկեց թագուհու գահական ճառին սրտառիտանել ուղերձով, ուր փորձութիւն է չափուում նորա կառավարութեանը։ Ապա լորդ Դիքսոնի առաջարկեց մի չափեալ թագուհուն մատուցանելիք ուղերձ։ մէջ, ուր չափակցութիւն չափունի նախատեսութեան բացակայութեան առթիւ մինխտորութեան մէջ։— Զորկորը ապացուցանում է որ ալժման պատերազմը հետեանք է 1881—85 թ. քաղաքականութիւնից հրաժարելուն։ կառավարութիւնը դիմեց աշնայիսի մարշկանց, որոնք մօտ չարաբերութիւններ ունէին Ջեմսոնի արշաւանքն սկսողների հետ, և շա՛ պատերազմի գլխաւոր պատճառն էր։ Զորկորը պահանջում է որ նորից նշանակել հարաւ-Աֆրիկական լանձնաժողովը՝ սրտագելու համար թէ կառավարութիւնը խառը չէր արշեօք Ջեմսոնի արշաւանքի մէջ, բայց, ասաց նա, պատերազմը ալժմ պէտք է առաջ տանել մինչև հնարաւորութեան վերջին կէտը։— Զէրբրէնը պատասխանում է թէ պատերազմը արշարացի և անհրաժեշտ էր։ Անգլիայի ու Տրանսվալի միջև եղած փարաձայնութիւնները հիմնական և ոչ տեխնիկական նշանակութիւն ունին և զուգութիւն ունէին 1881-ից առաջ, Այդ փարաձայնութիւնները ծագում են ան

մեծ փարբերութիւնից, որ կալ անգլիացոց և բուրերի բնաւորութեան և բարոյականութեան միջև։ Բուրերի գերիշխանութեան հետեանքը կը լինի միւս բոլոր ցեղերի ստորացումը, ահա ինչ Անգլիացի գերիշխանութեան տակ բոլոր սպիտակամորթ և սևամորթ ցեղերը հաւասար իրաւունքներ կը վայելին։ Մի քանի շաբաթից չեփոյ, ասաց նա, Հարաւ-Աֆրիկայում 200.000 զօրք կը լինի։ Ամեն հնար եղած միջոցները պէտք է գործադրեն որ կաղնակերպւի մի պաշտպանողական բանակ, որպիսին երկիցէ տեսնւած է աշխարհում։ Նրբէք չըպիտի լինի երկրորդ Մալեբա։ (Մալեբալի կոչում 1881-ին անգլիացիք վճռողական պարտութիւն կրեցին)։ Նրբէք թուլ չի տրուի բուրերին Աֆրիկայի սրտի մէջ հիմնել ցեղալին արեւութեան ամբողջութիւն ու վաբել անգլիացիների հետ որպէս աւելի ստոր ցեղի հետ։—Գիլլընը չափոնում է որ իրանդացի ազգաշնականները չեն կարող ձայն տալ լոգուոր Ֆրեմորիսի առաջարկութեան, որովհետեւ գահական ճառին պատասխան տրելիք ուղեբձի մէջ նպատաւոր կերպով է խօսուում անարդար պատերազմը շարունակելու մասին։—Ասկիտը չափոնում է թէ անգլ. կառավարութիւնը ոչ մտադրութիւն և ոչ ցանկութիւն ունէր պատերազմ մղելու և թէ կրիւզէրը կարող էր խուսափել Դրանից։ Նպատակը, որին պէտք է Դիմենք, ահա է որ երկու ցեղի ներկայացուցիչները հաւասար իրաւունքներ ստանան Հարաւ-Աֆրիկայում, իբր շեկավարող սկզբունք պէտք է ընդունել ոչ առաջնութիւնը ալ հաւասարութիւնը. մի քանի գերիշխանութիւնը չըպիտի փոխարինւի միւս ցեղի գերիշխանութեամբ։—Ֆրեմորիսի առաջարկը մերժեց 352 ձայնով ընդդէմ 139-ի։—Կէմպել-Բաննեմանը պաշտպանեց ընդդիմադիր կուսակցութեան իրաւունքը՝ պախարակելու կառավարութիւնը, որովհետեւ «գալիւրը ամենակին կանգնած չեն Հաոմի Դոնների առաջ» և երկիրը ոչ միայն բոլորովին ստորացած չէ, ալ նոյն իսկ աճեցն է պահում գետքը, որ արժանի է զարմանքի։ Ընդդիմադիր կուսակցութիւնը ցանկանում է, որ պատերազմը շարունակւի մինչև մօտալուր վախճանը. նա ցանկանում է խաղաղութիւն և համաձայնութիւն Հարաւ-Աֆրիկայում, ցանկանում է պատերազմին ահապիւր վերջ, որ գրաւական փար ապագայ զինուորած ընդհանրումների ու ցեղական գերիշխանութեան դէմ և փանէր դէպի քաղաքական հաւասարութիւն։—Բալֆուրը ասում է թէ նախարարնք չափոնելու առաջարկութիւնը նշանակում է լարձակել Չեմբերլէնի վրալ, բայց Չեմբերլէնը բարձր է կանգնած ալք լարձակումներից, որովհետեւ նորա պաշտօնավարութեան ժամանակ միայն Մեծ-Բրիտանիան առաջին անգամ իմացաւ, թէ ինչ է նա և ինչ բանի համար է նշանակւած նա. նորա տաղանդին ենք պարտական որ բոլոր գաղութները միացան մալր երկիրը պաշտպանելու գործի համար։—Իրանդական կուսակցութիւնից Ռէդմոնդ առաջարկեց ուղերձին լաւելւած աւելցնել, որով պատերազմին վերջ է տրուում, ճանաչելով

պատերազմուի հանրապետութիւններն անկախութենէն Ասաց Նաե որ իրարմէ-  
 դացիք զո՛ւ են որ անգլիացիք քաղաքութիւններն են ենթարկեամ։ Ռոսաւ  
 շորա ղէմ խաւաց, առելով որ զիջողութեան մասին խառք չի հարաւ լինել  
 քանի ղեռ թէնամբն տնգլիական չորի վրաւ է։ Համալնքներն ժողովր չի ցանկա-  
 նաւ երկրորդ Ասիւ րաւի կրկնութիւնը և անձնագրու չի լինի աշխարհի ամե-  
 թալի պալմաններով, բարեւո եղաւ 1881-ին։—Աւելցնել տաքարի մերմէնց  
 368 ձաւնով 66-ի ղէմ։—Համալնքն ժողովր քննադատելով ու մերմելով  
 զանազան առաջարկներ՝ ուղղելու զանական ճառին քրեւիք պատասխան-  
 ուղերձը, ընդունեց մինիստր Բալֆորի առաջարկը՝ ղաշարեցնել վիճարա-  
 նութիւնները՝ 215 ձաւնով 66-ի ղէմ։ Ապա ժողովր բնդունեց պատասխան  
 ուղերձը 229 ձաւնով 39-ի ղէմ։ փոքրամասնութիւնը քաղկացած էր մի-  
 միայն իրլանդացիներից։ Համալնքներն ժողովում լարուցած ինդիքներից  
 վրենք լորդ Վելլիսի խօսածը։ Նա լարինում է թէ քանի Անգլիայում  
 զինւորական գործը հիմնած է կամաւոր զինւորներ հաւաքելու սկզբունքի  
 վրաւ, նորա մշակական ապահովութեան և զինւորական պատրաստականու-  
 թեան համար վերին աստիճանի կարեւոր է փոխել անգլ. սահմանադրութեան  
 հին օրէնքը ստիպողական զինւորական ծառայութեան և երկրի պաշտպանու-  
 թեան համար, որքան ալ չ'նպատակաւարար կ'լինի, առանց ժողովրդին  
 չափից աւելի ծանրաբեռնելու։ Անմարչ-Բաններմանը գոհունակութիւն է  
 լարինում որ ղիտաւորութիւն չ'կալ պարտաւորական զինւորագրութեանը ղի-  
 մնելու։ Նա ասաց թէ ամեն ինչ, որ հարկաւոր է պատերազմին աշտը և  
 ղալթական եւք որաւ համար, կը որւի կառավարութեան ամենաւնդար-  
 ձակ չափերով, նոյնպէս և ինչ հաշիւաւոր է երկրի պաշտպանութեան հա-  
 մար։ Նա չի կարծում, թէ կառավարութեան ձեռք առած միջոցները նա-  
 խապարարարելիս լինին երկիրը բնգհանուր պարտաշիբ զինւորագրու-  
 թեան համար։ ամեր պաշտպանութիւնը Ֆրաի մէջ է, ասաց նա։—Բալ-  
 ֆոր լարնեց, որ զինւորական ու ծովային մինիստրութիւնները վաղուց  
 վճռել են, որ Անգլիային հարկաւոր է ունենալ երեք կորպուս՝ նաւան-  
 գիտները և սաղմամբերքի պանկսները պաշտպանելու համար։ Նա  
 ասաց թէ համաշխարհային դրութեան մէջ, իւր լսածով, ումերի անգլիի  
 փոփոխութիւն տեղի ունեցած չէ, որ Անգլիայից պահանջել աւելի զորք  
 քան առաջ։ Լորդերի ժողովում կոմս Դը-Նրաւէնին ու լորդ Ռոզերբիին  
 պատասխանելով՝ պատ. մինիստր Լոնդոն ասաց. «Ի՞նչ կառավարու-  
 թեան նախագիծները բաւարար չեն և հաւանութիւն չեն գոյնում, մնում  
 է միայն պարտաշիբ զինւորագրութեան վիճելի լինելը։ Ռոբերտը նոր  
 զորքեր չի սահանչել, րաւց և՛ թէ նորան հարկաւորէին նոր զորքեր։ Նա  
 կարաւ է սրանաւ։ Աստիքիին լարնեց թէ ալ ղ պատերազմը վարելու  
 եղանակը չ'ըպիտի ենթարկելի քննութեան, մինչև որ նորան մասնակցող  
 բոլոր անձերին հնարաւորութիւն չի տրի իրենց պաշտպանելու, մեր հալ-

րերը, որոնց ժամանակ նույնպէս գործիւն ունէր վարձու գիւնտրների սխրէմը, ամենին չէին վհարում, իբր Անգլիան որ և է պատերազմի սկզբում վաղ դրութեան մէջ էր ընկնում. մեզ ևս հարկատու չէ վհարել. կառավարութիւնը համոզած է, որ պատերազմը չաղթական եւք կ'ունենայ.— Համ. ժողովում Տոմար առաջարկում է վճռել որ 1895-ին Զեմսոնի Տրանսվալ արշաւելու ու Տրանսվալի կառավարութեան դէմ կազմած դաւադրութեան պատճառի ու մերձաւոր մանրամասնութիւնների լիակատար քննութիւնը կատարելու Գարնարը և Սամուէլ Էւանսը պաշտպանում են առաջարկը. Զեմբրիլէր չուզած պարտախնում է թէ վերջին քննութիւնից չեղող նոր Ֆաքորեր երեան չեն եկել, վճռի ու նորա դէմ ուղղած դաւերի նպատակը քաղաքական բնաւորութիւն ունի, որը ձգտում է խանդարել նորան (Զեմբրիլէնին) ժամակնելու որանսվալեան հարցի տնօրինութեանը. չափոնց որ ինքը վճռապէս ընդդէմ է քննութեան. նա չափոնց, որ առաջ քան մի խօսք կ'առէր իրա՝ Զեմբրիլէնի՝ մասնակցութեան մասին Զեմուտի արշաւանքին, նա խոստացաւ լիակատար խուզարկութիւն անել, թէպէտ և իրեն առարկում էին թէ դա հասարակաց շահերի հակառակ է. Այն ժամանակ, երբ լանձնաժողովը քննում էր գործը, նա համաձայնում էր Հարկորտի բոլոր առաջարկներին, Պակասած հեռագիրները հեռացած են գործից ոչ թէ շահագրգռած անձերի կողմից, ալ ալ պահանջում էր հեռագրական ընկերութեան գործերի ընթացքը. դոքա ևս նույն տեսակ էին, ինչպէս և լանձնաժողովին ներկայացրածները. լանձնաժողովը քննեց և տեսաւ որ հեռագիրները չեն պարունակում ահապիսի բան որով արդարանալին գաղութների մինիստրութեան վրայ բարդւող մեղադրանքները. դորանից դէս ոչ մի բան չի պատահել որ առիթ տար նոր քննութեան. Անիլ Ռոզի մասնակցութիւնը դաւադրութեան մէջ, սքեմուտից տեւց Զեմուտի արշաւանքին, Տոմարեցի ուղացուցած, բայց նա կատարել է ալք. քաղաքական լանդանքը ոչ անձնական շահախնդրական կեղտոտ չարժաւորութիւց դրդած. Intépendance Belge լրագրում հրատարակած վկայաթղթերը, որոնք գողացած էին ծառաւորութիւնից արձակւած գրադրի միջոցով, առաջարկեցին Լոնդոնի արմատական թերթերին, բայց սքա մերձեցին որպէս գրել Բուրերի չափոնի բարեկամը ուղարկեց դոքա վերջապէս Լէյքսին (Տրանսվալի քաղաքական գործակալ Նորոպուսում), որը վճարեց կամ խոստացաւ վճարել ալք. թղթերի համար 100 Փունտ սրբրլինդ. դոքա մէջ չկար մի բան որ չափոնի չլինէր լանձնաժողովին. և նոր քննութիւն պահանջում են միայն նրա համար որ մեղադրեն գաղութների մինիստրութիւնը սուտ վկայութեան մէջ. Ընդդիմադիր կուսակցութիւնը կամենում է կոտորել ալք. մինիստրի վարկը, որին անարդար կերպով մեղադրում են թէ նա է պատերազմի համար պարտախնադուտ.— Բոններմանը երկիւղ չափոնց, թէ Զեմբրիլէնի ճառը հաղիւ թէ մեղմացնէ արտասահմանեան

հասարակական կարծիքի մէջ գոյութիւն ունեցող կասկածը:—Բազմութեան մասին թէ Տոմարի առաջարկը անձնական բարձակումն է Չեմբերլէյնի վրայ:—Տոմարի առաջարկը ի վերջոյ մերժուեց 286 ձայնով 132-ի դէմ:

### Շարունակութիւն պատերազմական զործողութիւններ:

Բուրբը Բէրկլիվէսքում բրիտանական բոլոր 300 հապաքակներին հրամայեցին ներկայանալ զօրքերի հրամանագրարին 37 ֆունտ և 10 շիլլինգ քուգանքի կամ 3 փարալ փաժանակիր բանափառութեան սպառնալիքով:

Անգլիայում, չորրորդ հեծելազօր բրիգադը հրաման ստացաւ պատրաստութիւններ փնտնելու Հարաւ-Աֆրիկա ուղևորելու համար:

Միներալական խորհուրդը վճռեց 8-րդ զօրաբաժինը չուլարկել Հարաւ-Աֆրիկա՝ մինչև որ ծովային միջոցներով կարելի կը լինի աւելի ապահով դրուժեան մէջ դնել բրիտանական ծովափերը:

(Կանադայում, British Empire League-ի ժողովը որոշում կայացրեց, որ լալտնում էր թէ Կանադայի կառավարութեան պարտքն է նիւթական միջոցներ տալու կալարութիւնը պաշտպանելու համար):

Լէշիամբիթի նկատմամբ բուրբը մտադրութիւն են լրանում փոխել զետի ընթացքը և հեղեղ առաջացնել քաղաքում, որով և դուրս քշել գինւորանոցներից ու հեղուներից, ալնպէս որ նոքա աւելի անպաշտպան լինեն թնդանօթների կրակի առաջ: Սակայն ալ մտադրութիւնը անկատար մնաց:

Լէշիամբիթի մէջ իւր զօրքով փակւած գնն. Ուալտի ու Բուլլէրի միջև գիշեր-ցերեկ մտքերի հաշորդակցութիւն է պահպանւում հելիոգրաֆի միջոցով: Բուլլէրի ծանր թնդանօթների թնդիւնը Լէշիամբիթում սկսում է լսելի լինել (լունու 23-ից):

(Գուրբանում փեղական լրագրի հրապարակութիւնը փակեց կապիտան Պերսի-Սկոթի կարգադրութեամբ՝ մի լօքւածի համար, որի մէջ խիստ քննադատութեան էր ենթարկւած Բուլլէրի վարմունքը պատերազմի ժամանակ):

(Հիւս. Ամերիկայի պատերազմ. մինիստր Ուէլլը լալտնեց մի լրագրական աշխատակցի, թէ հաւանութիւն չի տալիս ամերիկացի մի քանի ականաւոր մարդկանց միջամտելուն Հարաւ-Աֆրիկայի զործերում: Նա մեծ դժուանակութեամբ լիչեց ալն թանկագին բարեկամութեամբ մասին, որ ցոյց տուց Անգլիան իսպան-ամերիկական պատերազմի ժամանակ. նա կշտամբեց Բրաւանին որ ուս իւր քաղաքական շահերի համար աշխատում է օտերութիւն սերմանել երկրի մէջ Անգլիայի դէմ:—Նեու-Խորկում մի ժողովի մէջ, ուր մեծ մասամբ իրլանդացիք էին տրեկ. Մոդը-Վոնն ճառ խօսեց

ուր ասաց թէ իրլանդացիները համար հարել է ժամանակը անգլիացիները շլթան փշրելու համար)։

(Անգլիական շէնքանը Պարիզում Մոնսոնը արձակուրդով գնում է Ռիւիերա (Մենտոն, հարաւ. Ֆրանսիա)։ Այդ մեկնեց որպէս Դժգոհութիւն Ֆրանս. կառավարութիւնից, որը Journal լրագրի կարրիկատուրիստ Լէան-Դըրին պատուար լեզէնի պատանշան էր տելւ. և Լէան-Դըրը ծաղրել էր անգլացիներին)։

Բուլլէրը լուծւ. 26-ին նորից անցաւ Տուգիւա դետը և բանակեց Լէշի-ամիթ տանող ճամբի վրայ։ Անցքը կառարեց Պոնտ Դրիֆտի և Մոլէն Դրիֆտի մօտ։ Բուլլէրը աչդ երկրորդ անգամ դետն անցնելու միջոցին կորուստ ունեցաւ ռֆիցէրներէից 2 սպանւած, 15-ը վիրաւոր, սորորին զինւորներէից 216 սպանւած և վիրաւորւած։ Գործը սկսեց նաւալին թնշանօթներէ արձակուումով առաւօրեան ժամ 7-ին։ Երեք բաղալիտն վեց բաղալիտներով կելծ-լարձակումն գործեցին Բրակֆոստէնի վրայ. ժամ 11-ին բուրերը սկսեցին թնշանօթ արձակել. մի ժամից չեղող անգլ. հետեակ զօրքը եր քաչեց. աչդ ժամանակ անգլիացիք խիստ լարձակում գործեցին բուրերի աջ թևի վրայ. բրիտանական պիոնէրները մեծ արագութեամբ ժամանակաւոր կամուրջ շինեցին, աչն ինչ աչդ միջոցին մի քանի թնշանօթ, որ թագցրած էին ծառերի ետեւը էւարոսկոպի մօտ, ուումբեր էին թափում բուրերի Դիրքերի վրայ. ապա կուռի մէջ մորաւ անգլ. հետեակ զօրքը. բուրերը անպարտաստ էին. զիշերաւ ժամ 4-ի մօտ մի բարձր սար, որ Բրակֆոստէնի լեռնալին շլթալի շարունակութիւնն է և կոչւում է Կրանց-կլոֆտ, առնւեց. 27-ին լուծւ. (8 փետր.) առաւօրը բուրերի ումրակոծումը նորից սկսեց. բուրերը իրենց թնշանօթները Դում-կլոֆտ կոչւած բարձր գագաթից տելափոխեցին Կրանց-կլոֆտից Դէպի աջ. բալց անգլ. ուումբերը հասան աչնտել ու փճացրին մի թնշանօթ. հրացանաձգութիւնը շարունակեց մինչև երեկոյ ընդհատումներով, երբ բուրերը վճռական լարձակում գործեցին Կրանց-կլոֆտը եր առնելու նպատակով. անգլ. օգնական զօրքերը վրաչ-հասան բարձրաձաչն հուռաներով և բուրերը եր մշեցին, որից չեղող անգլիացիք առաջ գնացին լեռնաշլթալի ուղղութեամբ։ Անուամենայնիւ Բուլլէրը ստիպեց ետ դառնալ Տուգիւայի հարաւային ափը՝ բուրերի զօրեղ կրակից նեղւած։ Բուրերի թնշանօթներէից գործում էր խորրակիչ կերպով մանաւանդ «Նրկար Թոմաս» կոչւածը։ Սորեկստորմի մօտ մի պահնակ խումբ, 7 հոգով, գերի ընկաւ բուրերի ձեռքը։

ՄակդոնալԴը, 27-ին լուծւ., ամբողջ օր պաշտպանւելով բուրերից, 50 հոգի կորցրեց։

Ջուլումների երկրի սահմանի վրայ, Նոնդելնիւում բուրերը մեծ գործունէութիւն են սկսում. Նոցա Դէմ շրկեց կամաւորներ թնշանօթներով։

Համալսարանների ժողովում լուծւ. 28-ին (փետր. 9) կառավարութեան կողմից Ուինչեսթը Կոլեջի պատերազմի սկզբից ի վեր անլսող կոչած ֆիլիցէրների ու սպորթի զինւորների թիւը սահմանափակուած է 2,288-ով. իսկ թէ որքան պատերազմական զերիներ կան Պրեստորիաում — անգլ. կառավարութեանը անկախ է. Յայտնեց նաեւ թէ մինչէ փետր. մօտ 20 (մարտի սկիզբը նոր տամարով) Հարաւ-Աֆրիկայում Անգլիան կունենայ 130,000 զօրք. և, բացի աւր, վճռած է ուշարկել շարձեալ 17 բազալիոն անկանոն զօրք և 3,000 եռամարտի. ուրեմն զօրքի թիւը կը լինի 194,000. Անգլ. կառավարութիւնը պարլամէնտից պահանջեց նոր վարկ 13 միլիոն. ֆունտ ստերլինգ պատերազմը շարունակելու համար:

(Խօսալիակի արտաք. գործերի մինիստր Վիսկոնտի-Վենտուրան, մի-նիստրութեան քիւլէն պարլամէնտում քննելու միջոցին, լուծւ. 22-ին, հաստատուեց Կոլեջից թէ Հարաւ-Աֆրիկայի պատերազմը չի ունենալ բարդ հեղեղանքներ):

(Նոյն օրը Հիւս. Ամերիկայի սենատում Օլլէն սենատորը առաջարկեց այս վճիռը կաշաքնել. «Միաց. Նահանգների ժողովուրդը համակրանք է Կոլեջում հարաւային Աֆրիկայի հանրապետութիւնների ժողովրդին, որոնք հերոսական կռիւ առթիւ իրենց ազատութիւնը պաշտպանելու համար և Միացեալ Նահանգների կառավարութեան պարտքն է համարուած իւր միջնորդութիւնն առաջարկել պատերազմի արեւելեղութեան առաջնադնելու և պատուաւոր խաշաշութիւն կնքելու համար. Ներկայէին ընդամէնը 10 սենատոր. առաջարկի դէմ բոլոր չըլալուց և քէարկութեամբ ընդունուած համարեց, Սենատորները, որոնք ալ դրան քչ թւով ալդպիսի մեծ վճիռ կաշաքնին, իրենք սկսեցին ծիծաղել իրենց արածի վրայ, նոցա մէջ և ինքը Օլլէնը, Վերջը Օլլէնը ընդունեց սենատի նախագահի առաջարկը, որ հարցը չըհամարուի լուծուած և նորից քննութեան ենթարկուի):

Այսօրիւն քաշաքը բուրերը լուծւ. 26-ին ծանր թնդածութիւնով ուժբաւեղեցին:

(Անգլիաում, Շէֆֆիլդ քաշաքում, անկանոն զօրքի զօրահանդէսի ժամանակ 414 Իրլանդացի հրացանաձիգներից 176 ը հրամարեցին զնալ պատերազմի դաշտը, ըստ տեղեկագրութեան Local Anzeiger Բերլինի թերթի թղթակցի):

Բուրերը լուծուարի վերջը Կոսթէրդի մօտ աշելի ձեռով տեղաւորուած են քաշաքի հիւսիս. կոլմում և տիրում են այն բոլոր ճամբաների վրայ, որոնք տանում են դէպի Օրանժեան հանրապետութիւնը: Բուրերը մեծ զործունէութիւն են ցոյց տալիս և սպառնում անգլ. զօրքի աջ թևին: Անգլիացիներից 12 հոգի, պահակախմբից, զերի բնկան բուրերի ձեռքը: Բուրերը փորձեցին անգլիացոց (զենեալ Ալեքէնց) աջ թևի վրայ լարձակել, բայց ետ մղեցին:

(Անգլիալուս, իրլանդացիների պարագլուխ Ջոն Ռեյմոնդ, չիմունի արաւ իրլանդական ազգին, որով հրաւիրում է նոցա Դրամական միջոցներ հաւաքել և չափոնում թէ բրիտանական կալսութեան ալմանա ճրգնածամը իրլանդացի պարագամաւորներին ամենալարմար առիթն է տալիս սորիպելու քաղաքական կուսակցութիւնները՝ իրլանդիալին ինքնավարութիւն շնորհելու, հողալին խնդիրը լուծելու և բառնալու իրլանդացոց տոգոնութեան ալ պատճառները)։

Կոստիսքէրգի մօտ խիտ կռիւ եղաւ զեն. ՄակԴոնալդի (Ռոբէրտսի զօրքերից) և բուրերի միջև։

Բուրերը Ռէնսբուրգի մօտ չուեն. 25-ին տիրեցին Գորբիւր ագարակը, որ 5 մշոնաչափ հեռու է բրիտանական առաջապահ պահակէտերից ու քչեց տարաւ բազմաթիւ տաւար ու հազար ոչխար։ Ձէնդ գետի վրալ ապրող ազգաբնակութիւնը, որ հաւատարիմ է անգլիացիներին, սասորիկ վըր-տովւած է։

Կոստիսքէրգի մօտ շարունակ մանր կռիւներ են լինում անգլիացոց և բուրերի զեն. Գէլարէլի միջև. Անգլիական մի փոքրաթիւ զօրախումբ, թնդանօթալին կրակի օգնութեամբ, Դուրս քչեց բուրերին Սլինգֆոնդէնի մօտ գտնուող Դիրքերից և հնարաւորութիւն տւեց անգլիական միջերքների սալախմբին անցնել ճամբով։

Ռէնսբուրգի մօտ բուրերը փորձեցին անցնել անգլ. զօրքի (զեն. Կլիմէնս) աջ թևի ետևը, բաւց ետ մլեցին։

Կիմբերլէլի մօտ բուրերի, զօրքերը աւելանում են և նոքա հոլաթոււմեր են պատրաստում քաղաքի արևելակողմը, մօտ 4.000 եարդ (≡մօտ 1.700 սաթէն) հեռու առաջին ականից, Յուն. 31-ին ամբողջ օր բուրերը ումբակոծեցին քաղաքը։

(Համալնքների ժողովում, պատերազմ. միջխորի տւած բացատրութիւններից երևաց, որ փետրւ. 1 (13)-ին Անգլիալուս մնացած կար 98.000 մարդ կանոնաւոր զօրք, 12.000 պահսորի, 7.000 ետմանրի, 77.000 անկանոն զօրք և 215.000 կամաւորներ. ընդամէնը 409.000 մարդ։ Մի-նիստըրը զբաււած է միջոցներ ձեռք առնելու 130.000 մարդկանցից բաւկացած ճոր բանակ կազմելու՝ Հարաւ-Աֆրիկա շրկելու համար, եթէ հարկաւոր եղաւ։ Պատերազմը շարունակելու համար պահանջած 13 միլլիոն ֆունդստերլինդի վարկը տուեց 213 ձախով 32-ի դէմ։

Փոխ-գնդ. (Ռոբէրտսի զօրքերից) հեծեալների մի բրիգադով Օրանժ գետից Ռաբախ անցնելիս բուրերի հետ ունեցած ընդհարման մէջ կորցրեց 4 ուսանւած, 22 վիրաւոր, 13 հոգի էլ գերի ընկան։

Գեն. Ֆրէնչը (Ռոբէրտսի զօրքերից) չուեն. 31-ին անցաւ Բիտ գետը Գէկելտրիֆտի մօտ, որի արևելեան ափին գտնուում էին արդէն 6-րդ և 7-րդ Դիւիզիոնները։ Ֆրէնչը տիրեց Մոդդէր գետի անցքին Կլիպտրիֆտի մօտ, գլուեց հիւսիսակողմ լեռները և առաւ բուրերի երեք բանակաւոր-

շխեր։ Նոյն ժամին գնն. Գորյունի բրիգադը փրկեց Մոդդեր գետի երկու ծանծաղուտներին և գրաւեց բուրեղի երկու բանակապետներին։ Ֆրէնչի զորքից 4 օֆիցէր և 53 զինուոր ենթարկւեցին արեւի հարածի։

Սպրինգֆիլդի մօտ անգլիացիներին (Բուլլեր) մի հսկաշուն ոտիպակց նահանջել, 1 օֆիցէր և 5 զինուոր վիրաւոր թողնելով։ Մի հետախուզութեան ժամանակ անգլիացիներին վիրաւորեցին 6 մարդ։

Ռէնսբուրգի մօտ լուսն. 29 և 31-ի կռիւներում անգլիացիք կորցրին սպանւած 4 օֆիցէր, 7 զինուոր, վիրաւոր 6 օֆիցէր և 14 զինուոր, անլաւ կորած (==գերի ընկած) 2 օֆից. և 8 զինուոր։ Այդ հաշի մէջ չի մտնում երկու զինւորի մէջ վիրաւորածների թիւը։

(Ղոնդոն, Վեստմինսթերում կալացաւ մի ժողով, ուր կալին նաև համալսման ժողովի 10 անդամ. կալացաւ վճիռ, որով շաքաւապարում է պարերագմը և պահանջում է հրադարակել 1895-ին Ջեմսոնի կապարած առաջակարար, արշաւանքի վերաբերեալ գաղափար գրադրութիւնը)։

Խիստ կռիւ եղաւ փետրուարի 6-ին Պարթերգի մօտ, ուր անգլիացիք կորցրին 146 սպանւած և 746 վիրաւորներ։

Բուրբը Ռէնսբուրգում, Գնն. Կլեմէնտ Ռէնսբուրգից նահանջեց Ղէպի Արունդէլ, փետր. 2 (14)-ին. նահանջը կատարեց գիւները։ Բուրբը իսկոյն գրաւեցին Տաալ-Բուշի վրալ գոնուշ հին շիրքերը, ուստից ուժակածեցին անգլ. հեծեալ պահակախմբերը։ Բուրբը, թւով մօտ 4.000 հոգի, գրաւեցին Ռէնսբուրգ փետր. սկզբները, փետրուարի 3 (15)-ին Ռէնսբուրգի մօտ եղած կաւում անգլիացիք կորցրին 10 սպանւած, 1 օֆիցէր և 3 զինուոր վիրաւոր, 3 օֆիցէր և 158 զինուոր գերի ընկած։

Նսկոքսդալը գրաւեցին անգլիացիք մի շարք կռիւներից չեփոյ։

Բուրբի չաջուրթիւնները արդէն կանգ են առնում, և փետրուարի սկզբներից անգլիացիք, թւով արդէն շուրջ 180.000 հոգի, սկսում են իրենց չաթութիւնները։ Սոքա սկսում են պարերագմի արեւմտեան շաշաքում, ուր շեկալարողն են Ռոդթերփոս և Կիշնէր և ալդ. սկսում է Կիմբերլէի ազատումով ու ապա Կրոնլէի անձնագրուր լինելովը։

ԿԻՄԲԵՐԼԷՑ ԱԶԱՏԻԱՄ, փետր. 4-ին գնն. Ֆրէնչ թնդանոթներով ու հեծեալ զինուորներով հաւածեց բուրբին Կիմբերլէ պաշարւած քաղաքի հարաւային կողմից, սկսած Ալէքսանդրֆոնտէնից մինչև Օլիֆանտֆոնտէն, վերջից բուրբի բանակապետին բոլոր պաշարելէնով ու ուղղամթերքի պահանջով, կորցնելով ընդամենը 20 մարդ, ու մօտա Կիմբերլէի Ահա մանրամասնութիւնները։ Երբ Ֆրէնչը Կիմբերլէից հեռու էր 8 անգլիական մղոն, հելիոգրաֆով իմացաւ պաշարւածներից որ բուրբը ուժակածում են քաղաքը. և անգլիացիք իսկոյն պաշարախմբերին՝ Ֆրէնչի զորա-

խուսքը ալտոն է. նա պռաֆ է գնում ձեզ աղափելու: Պաշտուածները, կասկածելով թէ մի գուցէ հելիոգրաֆով այդ հեռագիրը հաշորդում են բուրբը, հարց տւին. «Դուք ո՞ր գնդին էք պատկանում»: Անգլիացոց պառասխանը փարտոց կասկածը: Ֆրէնչը առանց ընդդիմադրութեան հանդիպելու, միտաւ քաշաքը. ժողովուրդը հրճանքի բարձրաձայն աղալակներով շրջապատեց աղափիչ զօրքերը և խառնեց նոցա հետ. զօրաբաժինը մի գիշեր հանգստացաւ քաշաքում, և չաջորդ օրը ընկաւ բուրբի ետևից Դրոնոֆելդի ուշուլթեամբ, նախօրօք թնդանոթների կրակով նոցա հալածելով բլուրներից. երբ մոտեց ընկաւ՝ բուրբը սկսան փախչել թոշնելով բաղնաթիւ սպանւածներ: Կիմբերլէջի զօրքը և ժողովուրդը կերակրւում են եղել ձիու մսով և բաժինները տրւում են եղել ամեն օր քաշաքալին հրապարակի վրայ: Կրոնիէն նահանջելով թողեց մի թնդանոթ, վրաններ, ուտելու պաշարելէն և հագուստելէն:

### Կրոնյէի անձնատուր լինելը

Ապա, անմիջապէս Դորանից լեփոյ, բուրբը թողին Մագէրսֆոնտէնը և գնն. Ֆրէնչը մաքրեց Կիմբերլէջի հիւսիսակողմը. իսկ գնն. Կելլի-Կեննիի բրիգադներից մէկը սկսեց հալածել բուրբի մի շատ մեծ զօրաբաժին, որ գնում էր Բլումֆոնտէնի ուշուլթեամբ, բուրբի արևմտեան պարտադմական Դաշտի հրամանատար գնն. Կրոնյէի (Cronje) առաջնորդութեամբ. Այդ նահանջող բուրբի թիւը անգլիացիք ցուց էին տալիս 10.000 հոգի: Բիտ գետի մօտ բուրբը վերցրին պաշարելէն մեծ կարաւան: Հալածելով Կրոնյէին՝ Կելլի-Կեննիին վերցրեց բուրբից 78 ֆուրգոն պաշարելէն. Դոցանից 2-ը բեռնաւորած էին Մաուզէրի հրացաններով. ալ և կար ութ արկղ ռումբ և 10 տակառ պալթուցիկ նիւթեր: Ապա Կելլի-Կեննիին առաւ ուրիշ սալեր ևս, ընդամենը առաջինների հետ 150 սալ, նույնպէս և շատ թիթեղեալ արկղիկներ փափուշոններով:

Գլխաւոր հրամանատար Ռոբէրտսը, այդ առաջին չաջորդութիւններից անմիջապէս լեփոյ մի կոշնաթուղթ հրադարակեց, ուր առած է թէ Մեծ Բրիտանիան թշնամական զգացմունք չէ տածում օրանժեան բուրբերի դէմ և որ նա աշխատում է պաշտպանել բուրբին իրենց կառավարութեան անկանոն գործողութիւնների վնասաբեր հետևանքներից. վերջում Ռոբէրտսը առաջարկում է Օրանժեան հանրապետութեան քաշաքացիներին Դաշարեցնել Անգլիայի դէմ ուշուլթ թշնամական գործողութիւնները:

Ֆրէնչը շրջապատեց բուրբի բանակը Դրոնֆիլդում, Կիմբերլէջի դէպի հիւսիս և ռմբակոծեց:

Տրանսվալիան վերջնապահ զօրքը, որին հետևում էին հազար ֆուրգոն, չարձակում գործեց Կլիպֆրիֆտի և Դրինտոունի վրայ. անգլիացիք

աշխատանքն ընդհատելու հետևանքով մասնավոր ձեռնարկներով և ձեռնարկներով, որը հորինող շաբաթը եկաւ Կիւմրուրէից:

Բուրբուրի գինը. Կիւմրուրէի ձեռքերէն ածուած ազնուութեան հասնել Կիւմրուրէից, արգելաբէր չենելով անգլիացոց աջ թնկին:

Հանձնովէրի և Արուսեակէի մէջքեղում բուրբուր թաղում են. Կիւմրուրէի մօտ բուրբուր պահում են միայն 2 հազար մարդ:

Կիւմրուրէի շրջակայքում բուրբուր ալ ևս չկան. հոգաւ թաղին Դրոն-Ֆիլիշը, Սափապանը, Շուշնէկը, Սպիտաֆոնտէնը:

Լորդ Մէտուէնը ազնական զօրքերով և մթերքներով երկաթուղով Պարսկերէրգից (Սակոստապոլից 30 անգլ. մղոն շէպի արեւելք) ճամբաւ է բնկնում շէպի Կիւմրուրէի (փետր. 7):

Անգ. 13-րդ բրիգադը չարձակումն գործեց Կրոնէի վերջապահ զօրքի վրա. 2000 բուր բռնել էին մի քանի բլուր Կլինդրիֆի Նիսիտա-արեւելեան կողմում, ուստից աշխարհում էին արգելել անգլիացոց առաջ գնալը, որպէս զի Կրոնէի գլխաւոր զօրքը կարենար ետ հանանջել. երկու բլուր չարձակուով առնեցին, երրորդը բուրբուր չամառութեամբ պաշտպանեցին. երկուական Կրոնէի գլխաւոր բանակին աջողակ հասնել Կլինդրիֆի, որ բուրբուր անցան գետի հարաւային ափը. լաջորդ առաւօտը բուրբուր հանանջում էին Մոդէր-Լիւէրից շէպի հարաւ. Կիւմրուրէ և Կելի-Կեննի քաղ առ քաղ հաւածում էին նոցա: Մակդոնալդը հալան-շէրներ ըրիգաշով շտապ քալելով անցաւ 10 մղոն, որ վաշտօք հասնի Կոտաֆանդրիֆի և կորէ բուրբուր ճամբան:

(Օրանժեան զօրքերի հրամանատար Ֆրէյրան վախճանեց, ինչպէս բացատրում են՝ յժմախոս շէպից):

Կելի-Կեննի՝ փետր. 7-ին չարձակում գործեց Կրոնէի բանակի վրա Կոտապան շէպի մօտ Մոդէր գետի ափին: Անգլիացիք առաջ էին գնում տափարակի վրա մեծ կորուստներով. 50 թնդանօթ երկու օր ուղլած էին բուրբուր բանակի շէպ. 3-րդ օրը Կրոնէն խնդում էր 24 ժամով յաղարցնել պատերազմական գործողութիւնները, շիակները թաշելու համար, խոտորովանելով որ կորցրել է 800 մարդ սպանւած: Ռուբերտը համաձայնեց զինադադար անելու և պատասխանեց թէ նա, Կրոնէին, կամ պէտք է կուր մինչև վերջը, կամ առանց պայմանի անձնադուր լինի:

Փետր. 9-ին անգլիացիք զրաւեցին մի բլուր որ առաջ բուրբուր ձեռքին էր և վերցրին 50 գերի:

Ֆելլմարչալ Ռոբէրտը փետր. 10 (22)-ին Պարսկերէրգից հեռագրեց. «Թշնամու (Կրոնէի) շէպը խուզարկելուց փոքր համոզելով փետր. 20 (3)-ին, որ առանց ծանր կորուստների հորան տիրել կարելի չէ, ես վճռեցի ուժաւորել հորան թնդանօթներով և ուշք չարձնել թշնամուն»

օգնութեան հասած զօրքերի վրայ (Լէշիսմիթի կողմերից օգնութեան հասած), որոնց եւ քչեցի ամեն ուշուրիս համար, մեծ կորուստներով, գերի առնւած 50 բուրերը պարմեցին որեւրկու օր առաջ են եկած Լէշիսմիթից:

(Եւ իրօք, ինչպէս կ'տեսնէ ընթերցողը լքիչ ներքեւ, Կրոնէին օգնութեան գալու համար՝ Լէշիսմիթի մօտ ելած բուրերի զօրքերը նազեցին և ապա Լէշիսմիթի պաշարումը իրապէս վերացւեց):

24 ժամ զինադադարի մերժումն ստանալուց չեղող՝ Կրոնէն բանակդող (պարլամենտիօր) շրկեց անգլացոց բանակը. աչդոեղ պատահեց մի թիւրիմացութիւն. անգլիացիք աչպէս էին հասկացել, թէ Կրոնէն անձնատուր է լինում և չափոնեցին որ թող Կրոնէն գալ անգլ. բանակը. մինչև իսկ Կիչնէր, գլխաւոր շտաբի պետը, ճամբաւ ընկաւ դէպի Կրոնէի բանակը. բայց ճամբին իմացաւ որ Կրոնէին չի կամենում անձնատուր լինել և որ իւր խօսքերը չեն հասկացւած:

Կրոնէի բանակը գետեղեց Կոստըրգա Դրիֆթի հիւսիսակողմը. Մոդդեր-Ռիւէր գետի ափին: Անգլիացիք ամեն կողմից շրջապատեցին նորան Կրոնէի Դրիքերի տեղը ուշաձիգ թեքում է դէպի գետը. Ֆրէնչը գերի վերցրեց 450 բուր, շատ տաւար ու սլխար: Գերմանական վիրաբուժական խմբին անգլիացիք թուրքերէն անցնել անգլ. զօրքերի միջով դէպի Յակոբսդար. Անգլիական թնդանօթները իշխում են այն բլուրների վրայ, որ բարձրանում են գետի ափին: Կրոնէի բանակում կալին կանաչ և երեխերք: Ռոքէրտը առաջարկեց Կրոնէին հեռացնել նոցա վրանդաւոր շրջանից, բայց աչդ, որպէս և բժշկական օգնութիւն հասցնելու առաջարկները Կրոնէն մերժեց. Նադալից Կրոնէին օգնութեան հասած զօրքերը լարձակում գործեցին անգլ. պահակախմբի վրայ, բայց եր մշտեցին, կորցնելով բաւականին սպանւածներ ու վիրաւորներ, ալ և 100-ի չափ գերի. անգլիացիք կորցրին 9 սպանւած և 29 վիրաւոր: Անգլիացիք օդապարիկներով Դիտում են թշնամուն, որը նոր ու նոր խրամադներով իւր Դրիքերը ամրացնում է: Ռմբակոծումը երկու կողմից ևս լինում է գրեթէ շարունակ, Կարճ զինադադարից չեղող զանազան բանակցութիւններ տեղի ունեցան, բայց անօգուտ: Անգլիացիք զարմանում են բուրերի քաջութեան վրայ, բայց Կրոնէի Դրութիւնը կադարեւապէս անշուսալի է ճանաչում: Կրոնէի բռնած տեղը անգլիացիք որոշում էին երկու անգլ. մլոն երկաթուղի, 150 ֆուտ լաճնութիւն և 50 ֆուտ խորութիւն. գետի հունը պաշտպանելու շատ չարմարութիւններ է ներկայացնում:

(Փետրուարի 11-ին (23) Սէսիլ Ռոդսը, այս պատերազմի գլխաւոր չարուցանողը, Կիմբըրլէյում նախագահեց Դէրիլի ընկերութեան ժողովին և հաշորդեց որ ընկերութեան (ոսկու հանքերի) օգուտը գրեթէ 2 միլիոն ֆունտ ստերլինգի է հասնում և թէ ընկերութեան Դրութիւնը էապէս բարւոքել է և աճում շատ բարեկաջող է):

Փետր. 15 (27) առաւօրեան 7 ժամ 15 րոպէ լորշ Ռորէրօս ճաշերէնց Պաարչեթրգից, թէ ԿԻՐՆՅԼԷՆ աբօր լուսարացին ԱՆՁՆԱՏՈՒՐ ԵԳԱԻ առանց որ և է պալմանի: Նա ալս բողէին գոնուս է իմ բանակում, որպէս գերի: Եւ լուս ունիմ թէ Նորին Մեծաթիւն թագուսու կառավարութիւնը բաւարար կը համարի ալս ճշանաւոր եղելութիւնը, որ փելի ունեցաւ Մարիբալի կուսի փարեղարձին:

Ռորէրօսի ալլ հետադիւններից երեւաց, որ նա լրագրուների միջոցով իմացել էր որ Կրոնէի գորքը աւելի և աւելի վնասուում է եղել և որ Կրոնէի փոփոխութիւնն ու հրամանագրանների միջև ծագած անբաւականութիւնները արագութեամբ աճում են եղել: Այդ ի նկատ առնելով Ռորէրօսը փետր. 11-ին վճռեց ճշումն գործ դնել: զիշերը հողաթուները աւելի մօտ փարեցին դէպի բուրերի դիրքերը և թնդանօթները սկսեցին սաստիկ ուժեղանալ բուրերին: անդլիական թնդանօթները էական օգնութիւն ստացան Դւարից, որ շրկել էր 10 թնդանօթ. օրադարձիկի միջոցով բուրերի դիրքերը զննեցին: ապա բրիգանական և Կանադայի գորքերի խորձակման շնորհիւ, աջողեց վերցնել բուրերի առաջապահ դիրքերը, որոնք գոնուում էին բուրերի գլխաւոր դիրքերից 600 եարդ (մօտ 250 սաժէն) հետու և ընդամենը 80 եարդ հետու առաջապահ խորանարաններից: անփոխ հողաթուների չեղելը բուրերը կարացան պաշտպանել մինչև առաւօր: ալլ խորձակումը համեմատաբար շատ զոհեր չպահանջեց:

Կրոնէի պարլամենտիօրի ձեռքով ստորագրած թուղթը չպոնում է որ Կրոնէն անձնագրուր է լինում անպալման: Ռորէրօսը պահանջեց որ Կրոնէն անձամբ գալ բրիգանական բանակը, իսկ նորա գորքերը, զինաթափ լինելով, դուրս գան իրենց բանակից: Առաւօրը 7 ժամին Կրոնէ եկաւ և խնդրեց որ լուս վարեն ու թող փան որ իւր կինը, թոռը, անձնական քարոզչարը, աշխատանքը և ծառան ուղեկցեն՝ ուր որ իրեն կ'ուղարկեն: Ռորէրօսը հանգստացնելով նորան, ասաց որ նորա ինդիքը կը կապարի: Ռորէրօսը Կրոնէին նոյն օրը 15-ին փետր. կէսօրին ճանապարհ դրեց Կապիտաթ, անգլ. չքար-օֆիցէր Պրիցմանի և զինուորական ուղեկիցների հետ: Կանալք և երկխերքը շրկեցին հալունիք:

Գնն. Բրաքանտ փետր. 5-ին կախներ ունեցաւ Դորօրէխտի շրջանում: Տեղուկի և Դորօրէխտի մէջ գոնուող երկիրը մաքրեց բուրերից: անդլադիք կորցրին 16 մարդ, որոնցից 6 զինուոր և 2 օֆիցէր սպանեցին: (Տեղեկութիւն Բերր գետի վրայի անդլիական բանակից):

ԼԷԻԻՍՄԻԹԸ ԱՁԱՏԻԱՅ: Պափերազմի արեւելան կողմում անդլադիք նոյնպէս սկսեցին լաջողութիւններ ունենալ: Փետրուորի սկիզբն էր, հինգշաբթի, անդլադիք Հոսարենթուրգից չարժեցին ու փրեցին Ռէդ-Բլաթ անուն կրող ցածրադիր բլուրներին: գնն. Լէդլփոնը սկսեց բարձրա-

ճալ Մոնոպոլիստի սարը որի վրայ աչդ օրը նորա բարձրացան 200 եւրո-  
դի (=մօտ 80 սաթէնի) չափի Աւդ և լաջորդ երկու օրը անգլիացիք կորց-  
րին 81 մարդ:

Փետրու. 3-ին բուրերը (Տրամանադար Մելէք) լարձակումն գործե-  
ցին Աէնսբուրգի երկաթուղու կաշարանի վրայ, ճամբին հանդիպելով ու որկ-  
չիրեան գնդի երկու ռոպանների. բուրերը օգնութիւն ստանալով գնն.  
Շեմանից, անգլիացոց ամենին գերի վերցրին, ի բաց առած երեքին. գե-  
րի առնւածները 200 հոգի են, որոնցից 44-ը վիրաւոր. անգլիացոց մի  
թնդանօթ ապա հարկադրեց բուրերին ետ քաշել զէպի լեռները, կորց-  
նելով 2 սպանւած և 4 վիրաւոր. Ռիտֆոնտէնի մօտ գտնուլ բոլոր շի-  
քերը գրաւեցին բուրերը:

Արիւնդօի արևելեան կողմի բլուրները փետրու. 7-ին անգլ. զօրքերի  
ձեռքին էին. նորա առան նոյնպէս Ալանդաւնէ լեռը, որ բուրերը թողին  
աչդ լեռը իշխում է Արիւնդօի վրայ: Բուրերի բոլոր զօրքերը փոխադրուած  
են Տուգելա գետի հիւսիսակողմը, և (փետրու. 9 (21)-ի հեռագրի համաձայն)  
անգլիացիք բռնած են Տուգելայի ամբողջ հարաւային ափը, սկսած Ար-  
լէնդօցի մինչև իգիլիսնէստ: Գնն. Գարտը գրաւեց Արիւնդօն:

Անգլիացիք գրաւեցին Վիլք և ամբողջինը Տուգելայի հիւսիսային  
ափին:

Արիւնդօի մօտ դաք կռիւ եղաւ. բուրերը ուժեղ շիրք ունէին Գորթ-  
լէրի ու մերձակա բարձունքների վրայ, և թուլ չըտւին անգլիացիներին  
առաջանալ:

Բուլէրը հաղորդեց որ փետրու. 8 (20)-ից մինչև 12-ը իւր զօրքե-  
րից սպանւեցին 7 օֆիցէր, որոնց թւում 3 զնդապետ, վիրաւորւած են  
34 օֆիցէր և մէկը կորաւ:

Պատերազմի արևմտեան շաշտում կատարւած Ամբերլէի աղադումը  
և Արանլէի հալածելը ու ապա գերի ընկնելը վճռադապէս ազդեցին ճակ  
արևելեան շաշտի գործողութիւնների վրայ: Լէդիսմիթի մօտից բուրերը  
գնացին օգնութեան Արոնլէին, այնպէս որ Լէդիսմիթի պաշարումը իրա-  
պէս շաշարեց, և անգլիացիք մօտան Լէդիսմիթ փետրու. 10-ին:

ԲԼՈՒՄՖՈՆՏԵՆԻ ԳՐԱԽՈՒՄԸ. Ռոբէրտը Արոնլէին գերելուց լե-  
տու, չառաջացաւ զէպի Օրանժեան հանրապետութեան մալքաշաք Բլում-  
ֆոնտէն, որը նամանաւանդ հեշտ էր գրաւելը որ նա պաշտպանւած քա-  
շաք չէ: Ռոբէրտը մօտաւ Բլումֆոնտէն փետրու. 28-ին (մարտ 7): Նախօ-  
րօք հանրապետութեաւ նախադահ Շորէնը և Օրանժեան կառավարութիւնը  
փոխադրեցին զէպի հիւսիս Արոնշտադ քաղաքը:

Այն ժամանակից արդէն սկսում են բանակցութիւններ շաշանից  
պետութիւնների կողմից խաղաղութեան համար, պայման չենելով հանրա-  
պետութիւնների կատարեալ անկախութիւնը: Սալիսբուրի պատասխա-  
նեց թէ հանրապետութիւնների անկախութիւնը չի ընդունում: Արիւնդէրը  
դիմեց բոլոր պետութիւններին միջնորդութիւն խնդրելով, Հիւս. Ամերի-  
կան առաջարկեց իւր միջնորդութիւնը, բայց Անգլիան մերժեց: Բուրերը  
վճռւած են մինչև վերջին ծալր պաշտպանւել: